VIKIPEEDIA

Jaava keel

See artikkel ootab keeletoimetamist.
Kui oskad, siis palun aita artiklit keeleliselt parandada (https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Jaava_keel&action=edit). (Kuidas ja millal see märkus eemaldada?)

Jaava keel kuulub austroneesia keelkonna Malai-Polüneesia keelte rühma. Jaava keelt räägitakse eelkõige Jaava saare kesk- ja idaosas, Indoneesias. Keele kõnelejaid leiab ka Malaisiast, Singapurist, Surinamest. Jaava keele kõnelejad oskavad harilikult ka indoneesia keelt – seda ametlike asjaajamiste otstarbeks. Keele kõnelejaid on kokku 84 308 740. Indoneesias räägib jaava keelt ligikaudu 84 300 000 inimest, neist 25 000 elavad Sulawesi saare lõunaosas, 69 000 000 Jaava saarel ja 2 500 000 Jaava Ciberoni regioonis.[1]

jaava keel	
Kõneldakse	Indoneesias, Malaisias, Singapuris
Piirkonnad	Jaava Ciberoni regioon Jaava saare kesk- ja idaosa Sulawesi saare lõunaosa
Kokku kõnelejaid	84 308 740
Keelesugulus	Austroneesia keeled Malai-Polüneesia keeled **jaava keel**
Keelekoodid	
ISO 639-1	jv
ISO 639-2	jav

Jaava keele kõnelejad

Sisukord

Arvsõnad
Tähestik
Foneetika ja fonoloogia
Täishäälikud
Konsonandid
Morfoloogia
Süntaks
Viisakus
Dialektid
Lausenäited
Vaata ka
Viited

Arvsõnad

Ngoko jaava keel vasakul, *Krama* jaava keel paremal

1 = siji – setunggal
2 = loro – kalih
3 = telu – tiga
4 = papat – sekawan
5 = lima – gangsal
6 = enem – enem
7 = pitu – pitu
8 = wolu – wolu
9 = sanga – sanga

10 = sepuluh – sedasa
50 = séket – séket
100 = satus – setunggal atus
1000 = sewu – setunggal éwu

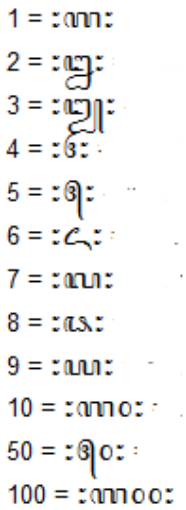

Numbrid jaava kirjas

Tähestik

Jaava kirjas:

ha	na	ca	ra	ka	da	ta	sa	wa	la	pa	dha	ja	ya	nya	ma	ga	ba	tha	nga

Jaava keelt on traditsiooniliselt kirjutatud jaava kirjas. Jaava kiri ja sellelähedane Bali kiri on modernsed variandid vanast Kaavi kirjast. Jaava kiri on täht-silpkiri. Iga märk tähistab silpi, milles on üks konsonant (või nullkonsonant) ja sellele järgnev vokaal 'a'. 'A' hääldub sealjuures [ɔ]. Siiski saab jaava keelt kirjutada ka mugandatud araabia kirjas. Tänapäeval on jaava kirja asemel praktilistel põhjustel kõige laialdasemalt kasutusel aga ladina kiri:

Sõna *jaava* kirjutatuna jaava kirjas

Suurtähed e majusklid																											
A	B	C	D	E	É	È	F	G	H	I	J	K	L	M	N	O	P	Q	R	S	T	U	V	W	X	Y	Z
Väiketähed e minusklid																											
a	b	c	d	e	é	è	f	g	h	i	j	k	l	m	n	o	p	q	r	s	t	u	v	w	x	y	z

Tähed f, q, v, x ja z on kasutusel Euroopa ja Araabia keeltest laenatud laensõnades.

Foneetika ja fonoloogia

Täishäälikud

	Eesvokaalid	Keskvokaalid	Tagavokaalid
Kõrged	i		u
Keskkõrged	e	ə	o
Keskmadalad	(ɛ)		(ɔ)
Madalad		a	

Suletud silpides häälduvad /i u e o/ vastavalt [ɪ ʊ ɛ ɔ]. Avatud silpides häälduvad / e o / nagu [ɛ ɔ], kui järgnev vokaal on / i u / avatud silbis. Muidu häälduvad nad nagu [ə]. Surakarta standarddialektis hääldub / a / nagu [ɔ], kui see asub avatud silpides sõna lõpus või eelviimases silbis.

Konsonandid

		Labiaalsed	Dentaalsed/ Alveolaarsed	Retroflekssed	Palataalsed	Velaarsed	Glotaalsed
Nasaalid e ninahäälikud		m		ɳ	ɲ	ŋ	
Klusiilid e sulghäälikud/ Afrikaadid e klusiilialguselised frikatiivid		p b̥	t d̥	ʈ ɖ̥	tʃ dʒ̊	k g̊	ʔ
Frikatiivid e hõõrdhäälikud				ʂ			h
Poolvokaalid	**Kesk**			ɽ	j	w	
	Lateraalid			ɭ			

Tüüpiline silbivorm Jaava keeles on CSVC, kus C = konsonant, S = sonorant (/j/, /r/, /l/, /w/ või mõni nasaalne konsonant)ja V = vokaal. Sarnaselt teiste austroneesia keeltega koosneb jaava keeles tüüpiline lihttüvi kahest silbist; sõnad, mis koosnevad enam kui kolmest silbist, jagunevad hääldamisel kahesilbilisteks üksusteks. Peale madura keele on jaava keel ainus keel Lääne-Indoneesias, kus on eristatavad retroflekssed ja dentaalsed foneemid. On teadlasi, kes väidavad, et tegemist on sanskriti keele mõjudega, kuid ka neid, kes usuvad, et see on sõltumatu keeleareng.[2]

Morfoloogia

Jaava keel on sarnaselt teiste austroneesia keeltega aglutinatiivne keel, kus sõnade moodustamisel lisatakse muutumatutele sõnatüvedele afikseid.

Sõna: kathah	**Tähendus: Palju**
Näide: Otsetõlge: Lõplik tõlge:	Kulo nggadah griyo kathah. Ma oman maja palju. Mul on palju maju.
Sõna: sampun	**Tähendus: mineviku väljendamine**
Näide: Otsetõlge: Lõplik tõlge:	Kulo sampun nggadah griyo kathah. Ma PST oman maja palju. Mul oli palju maju.
Sõna: mboten	**Tähendus: eituse väljendamine**
Näide: Otsetõlge: Lõplik tõlge:	Kulo mboten nggadah griyo kathah. Ma NEG oman maja palju. Mul pole palju maju.[3]

Süntaks

Tänapäevases jaava keeles on kasutusel enamasti SVO sõnajärg (S= subjekt, V= verb, O= objekt). Siiski leidub vanas jaava keeles mõnikord ka VSO või VOS sõnajärge. Näide:

Tänapäeva jaava keel	*Dhèwèké* (S)	*teka* (V)	*ing* (pp.) *keraton.* (O)
Vana jaava keel	*Teka* (V) *ta* (part.)	*sira* (S) *ri* (pp.)-*ng*(def. art.)	*kadhatwan.* (O)
Tõlge	Ta (S)	tuleb (V)	paleesse. (O)

Vanas jaava keeles eraldatakse verb partikliga ülejäänud lausest. Tänapäeva keelest on määrav ehk definiitne artikkel kadunud, määratust näidatakse vajadusel muudel viisidel.

Verb ei muutu olenevalt arvust ega pööretest. Puudub ka grammatiline aeg – nii minevik kui ka tulevik. Mineviku väljendamiseks kasutatakse abistavaid sõnu, nt *eile* või *juba*.[4]

Viisakus

Sarnaselt teiste austroneesia keeltega sõltub ka jaava keele rääkimine sotsiaalsest kontekstist. Jaava keeles esineb kolm stiili, millest igaühel on erinev sõnavara, grammatika reeglistik ja ka prosoodia:

- *Ngoko* (või *Ngaka*). See on mitteformaalses kõnes kasutatav stiil. Stiili kasutavad sõbrad või lähedased sugulased omavahelises vestluses. Samuti pöörduvad kõrgema staatuse või positsiooniga inimesed (vanemad inimesed või ülemused) selle stiiliga madalamate(nooremate või alluvate) poole.
- *Madya*. Vahepealne stiil *ngoko* ja *krama* vahel. Seda võib kasutada näiteks võõrast tänaval kõnetades, kui sotsiaalne positsioon või staatus on teadmata või kui ei taheta olla liiga formaalne või mitteformaalne.
- *Krama*. See on formaalne ja viisakas stiil, mida kasutavad kaks sama staatusega või samal positsioonil olevat inimest. Samuti kasutavad seda madalamatel positsioonidel olevad inimesed vestluses kõrgematel positsioonidel olevate inimestega. See on ka ametlik avalike kõnede, teadaannete jms stiil. Termin pärineb sanskritikeelsest sõnast *krama* ("korras").

Dialektid

On kolm põhilist gruppi jaava keele dialekte: Ida-Jaava keel, Kesk-Jaava keel ja Lääne-Jaava keel. Erinevused seisnevad põhiliselt häälduses, kuid leidub ka sõnavaraerinevusi. Erinevused pole aga väga olulised ja kõnelejatel on vastastikku võimalik eri dialektidest aru saada.

Foneem	Kesk-Jaava	Lääne-Jaava	Ida-Jaava
/i/	[ɪ]	[i]	[ɛ]
/u/	[ʊ]	[u]	[ɔ]
/a/	[a] [ɔ]	[a]	[ɔ]

Lääne-Jaava keel kaldub palataliseerima kõiki viimaseid vokaale sõnas.

Näide:

Foneem	Sõna	Kesk-Jaava (standard)	Lääne-Jaava	Ida-Jaava	Eesti
/i/	getih	[gətɪh]	[gətih]	[gətɛh]	*veri*
/u/	abuh	[aβʊh]	[aβuh]	[aβɔh]	*paisunud*
/a/	lenga	[ləŋɔ]	[ləŋaʔ]	[ləŋɔ]	*õli*
/a/	kancamu/ kancané kowe	[kancamu]	[kancane koɛʔ]	[kɔncɔmu]	*sinu sõber*

Lausenäited

Ngoko jaava	Piyé kabaré?
Krama jaava	Pripun wartanipun panjenengan?
Eesti	Kuidas sul läheb? *või* Kuidas on sul läinud?
Ngoko jaava	Aku apik waé, piyé awakmu/sampèyan?
Krama jaava	Kula saé kémawòn, pripun kalian panjenengan?
Eesti	Mul läheb hästi, kuidas sinul?
Ngoko jaava	Sapa jenengmu?
Krama jaava	Sinten asmanipun panjengenan?
Eesti	Mis sinu nimi on?
Ngoko jaava	Jenengku Jòhn.
Krama jaava	Nami kula Jòhn.
Eesti	Minu nimi on John.
Ngoko jaava	Suwun (*või* Matur) nuwun.
Krama jaava	Matur sembah nuwun.
Eesti	Aitäh.

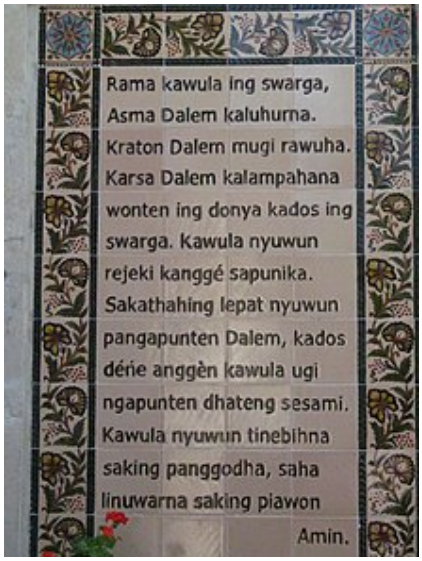

Meieisapalve jaava keeles

Jaava-inglise sõnaraamat internetis on saadaval aadressil http://www.ling.hawaii.edu/ldtc/languages/javanese4/Javanese%20Lexicon/lexicon/index.htm

Vaata ka

- Jaavakeelne Vikipeedia

Viited

1. http://www.ethnologue.com/language/jav
2. Karlsson, F.(2002). Üldkeeleteadus. Tallinn: Eesti keele Sihtasutus
3. http://www.ling.hawaii.edu/ldtc/languages/javanese4/morphology.htm
4. http://wals.info/languoid/lect/wals_code_jav

Pärit leheküljelt "https://et.wikipedia.org/w/index.php?title=Jaava_keel&oldid=5487393"

Selle lehekülje viimane muutmine: 13:22, 12. november 2019.

Tekst on kasutatav vastavalt Creative Commonsi litsentsile "Autorile viitamine + jagamine samadel tingimustel"; sellele võivad lisanduda täiendavad tingimused. Täpsemalt vaata Wikimedia kasutamistingimustest.